

Zijn er zoo?

Over de prenten van Alexander Ver Huell en wat de eenentwintigste-eeuwer mist.

Saartje Bekkers
s4245083
Bachelorwerkstuk 2014-2015
Nederlandse taal en cultuur
Afdeling Moderne Letterkunde
Begeleider: dr. Rob van de Schoor
Tweede lezer: Lieke van Deinsen
Radboud Universiteit Nijmegen
Datum: 30-06-2015

Afbeelding op titelpagina uit de bundel Werken van Alexander Ver Huell deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	enkelvoudige en meervoudige relaties	6
1.2	de plaats van tekst en beeld	6
2	Methode	8
3	Analyse	9
3.1	Boven en beneden.....	9
3.2	Armen en rijken en Sectedienst – Godsdienst	11
3.3	Gladdigheid	15
3.4	Zwijgen en knippen	18
3.5	Een studenten-declaratie en Voor de ramen van haar	20
3.6	Een oud-jong-heer en Het ontbijt van een naturalist	22
3.7	Een broodschrijver.....	24
3.8	Poffertjes en Poffers	26
3.9	Twee mannetjes	28
3.10	Reünisten	31
3.11	Andante en Allegro finale.....	33
3.12	Natura	35
3.13	Een lectuurtje	37
3.14	De roos in de knop.....	39
4	Conclusie.....	50
	Bibliografie.....	52

1 Inleiding

Wanneer de eenentwintigste-eeuwse lezer het werk *Zijn er zoo?* van Alexander Ver Huell inziet, ontstaan er problemen bij het betekenis geven aan de prenten in dit werk.¹ De lezer heeft niet de benodigde voorkennis om de prenten met bijschriften te kunnen begrijpen, onder andere door het ouderwetse taalgebruik en de humor die sinds de negentiende eeuw verandering heeft doorgemaakt.² In deze scriptie wordt geprobeerd om een aantal prenten uit te leggen zodat de moderne lezer ze kan begrijpen, hierbij wordt waar dit nodig is theorie gebruikt om de prenten te verklaren. Het onderzoek is opgezet met als doel om erachter te komen welke informatie de moderne lezer nodig heeft om de prenten te kunnen begrijpen.

De prenten die bekeken worden zijn die van Alexander Ver Huell (1822-1897). Hij was een tekenaar die voor verschillende boeken en tijdschriften werkte; zo trad hij onder andere op als illustrator. Onder het pseudoniem O. Veralby maakte hij prenten voor *Kneppelhouts Studenten-typen* (1839-1841) en tekende hij voor de *Leidse studenten Almanak*. Later begon hij aan een bundel met prenten: *Zijn er zoo?* (1851). Ook is hij onder andere actief geweest voor *Nederlandsche Spectator*, weekblad van den Ouden Heer Smits.³ Over Alexander Ver Huells leven is veel geschreven, zo zijn er onder andere delen van zijn dagboek uitgegeven.⁴ Ook is er een levensbeschrijving van hem uitgebracht.⁵ Over individuele prenten en hoe deze begrepen moeten worden, is minder bekend. Hoewel de werken van Ver Huell ook zonder de prenten echt te begrijpen al indrukwekkende boeken zijn, worden ze nog interessanter als ook de moeilijker prenten voor de hedendaagse lezer verklaard kunnen worden. De centrale vraag in dit bachelorwerkstuk is over welke informatie de eenentwintigste-eeuwer moet beschikken om de prenten van Ver Huells bundel *Zijn er zoo?* (1899-1900) te begrijpen.

De eenentwintigste-eeuwer die in deze vraag centraal staat, is de eenentwintigste-eeuwer die een eventuele herdruk van het werk van Alexander Ver Huell zou kopen. Er wordt verwacht dat deze lezer over bepaalde voorkennis beschikt wat betreft de negentiende eeuw en dat hij voldoet aan een zekere mate van algemene ontwikkeling waaronder voldoende kennis van het Nederlands en algemene zaken als muziek en literatuur. De eenentwintigste-eeuwer die dit werk zou kopen, zou wat betreft algemene ontwikkeling te vergelijken moeten zijn met de negentiende-eeuwer voor wie het werk in eerste instantie is geproduceerd.

¹ Ver Huell 1899.

² Zijderveld 2011, p. 43.

³ Bervoets en Chamuleau 1985, p. 47.

⁴ Bervoets en Chamuleau 1985.

⁵ Bervoets 1992.

Zijn er zoo? bevat in totaal 91 prenten, deze staan op de rechterpagina van de bundel. Op de linkerpagina staat een bijschrift bij deze prenten. De prenten beelden vaak een tegenstelling uit, soms bestaat die tegenstelling binnen de prent en het bijschrift en soms tussen prenten onderling. De tegenstellingen die worden uitgebeeld hebben vaak als thema het verschil tussen arm en rijk, ook wordt er soms de draak gestoken met het gedrag van mensen. Zo wordt een kruiperige man geportretteerd en worden zowel overdaad als schaarste als karikatuur geschetst.

Tegenwoordig komen tekst en beeld vaak samen voor, de eenentwintigste-eeuwer is het dus gewend om plaatjes en tekst in combinatie met elkaar te zien. Voor de negentiende-eeuwer was de combinatie tekst-beeld niet zo gewoon. In de tweede helft van de negentiende eeuw kwamen de geïllustreerde tijdschriften op en pas later, begin twintigste eeuw, de film. Door deze relatief nieuwe verschijningsvormen van prenten raakte men gewend aan een waarneming van geïllustreerde gebeurtenissen.⁶ Door onze vertrouwdheid met beelden zou verwacht kunnen worden dat het voor de geoefende eenentwintigste-eeuwer misschien makkelijker is om de prenten van Alexander Ver Huell te begrijpen. Dit is echter niet het geval. Omdat de prenten van Ver Huell uit een heel andere tijd komen dan de onze, is het voor ons soms puzzelen om erachter te komen wat Ver Huell precies bedoelde met bepaalde prenten en teksten. Niet alleen kunnen er gebeurtenissen in beschreven zijn die wij vandaag de dag vergeten zijn, ook kan het zijn dat wij de humor niet begrijpen omdat ook deze is veranderd in de afgelopen honderdvijftig jaar.

Humor is cultuurgebonden, het doorbreekt de structuur van wat ‘normaal’ is en dat is voor elke cultuur en tijd anders. Daarom kan het zo zijn dat een grap of prent honderdvijftig jaar geleden nog wel grappig was en nu niet meer.⁷ Daarnaast kan er bij de prenten van Ver Huell verwarring ontstaan over hoe deze gelezen dienen te worden. In sommige gevallen staan er vier prenten op één pagina, de leesvolgorde kan dan van links naar rechts of van boven naar beneden zijn en vaak is de volgorde niet direct duidelijk. Ook dit maakt het interpreteren van het werk van Ver Huell lastig.

In sommige gevallen is de verhouding tussen tekst en beeld duidelijk, als er slechts één prent en één bijschrift is, is het duidelijk wat hier de verhouding tussen is. Als er meerdere prenten en meerdere bijschriften op één pagina staan, wordt dit moeilijker. Soms is het in zo'n

⁶ Hemels en Vegt 1993, p. 80-82.

⁷ Zijderveld 2011, p. 43.

geval niet direct duidelijk zijn of de prenten één verhaal vormen of niet.⁸ Het is dan onduidelijk hoe de tekst aan de prenten gekoppeld moet worden en in welke volgorde de prenten moeten worden bekeken.

Van de Schoor gebruikt in zijn artikel over de relatie tussen tekst en beeld in negentiende-eeuwse poëzie in *Nederlandse letterkunde* (2007) het beschrijvingsmodel van Varga. Varga schrijft in zijn artikel ‘Criteria for Describing Word-and-Image Relations’ (1989) over de relaties tussen tekst en beeld. Hij beschrijft wat wordt waargenomen op het moment dat men een tekst en beeld bekijkt, om zo de relaties tussen tekst en beeld te kunnen benoemen. In zijn beschrijvingsmodel noemt hij zowel productie – de manier waarop de tekst gemaakt is – als de perceptie – de waarneming van de lezer op het moment dat de productie van het werk afgerond is en het werk de wereld in wordt gebracht – in dit onderzoek wordt alleen naar de perceptie gekeken. Omdat Ver Huell de prenten en de tekst gelijktijdig maakte, is de productie voor dit onderzoek niet van belang. De onderdelen van het beschrijvingsmodel van Varga die in dit onderzoek aan bod zullen komen, worden hieronder besproken.

1.1 enkelvoudige en meervoudige relaties

Varga schrijft over het verschil tussen enkelvoudige en meervoudige tekst-beeldrelaties. Hiermee bedoelt hij dat een beeld kan bestaan uit meerdere opeenvolgende beelden zoals bij een stripverhaal, of uit één beeld, zoals het geval is bij een enkel plaatje.⁹ In het geval van een enkelvoudige relatie tussen tekst en beeld, is er vaak sprake van een persuasief of argumentatief doel. Een enkelvoudige relatie beeldt een toestand of momentopname uit, zoals op een poster, en heeft als doel te overtuigen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de bekende ‘I want you, for US army’-poster die door de Amerikanen in de Eerste Wereldoorlog gebruikt werd. In het geval van meervoudige relaties is men geneigd een relatie of een chronologische volgorde te zoeken tussen de opeenvolgende prenten. Een chronologische volgorde of een reeks aan elkaar gerelateerde beelden duiden op een narratief.

1.2 de plaats van tekst en beeld

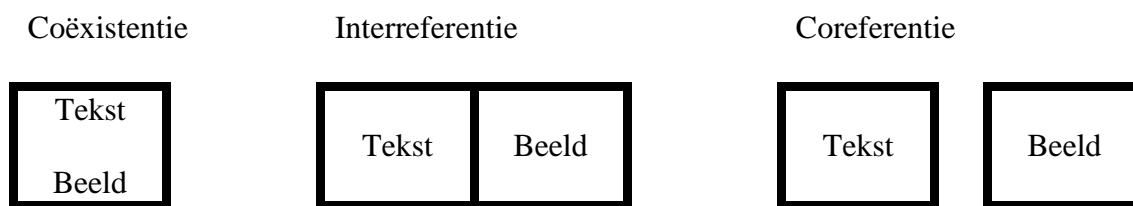
Varga noemt een onderscheid binnen de enkelvoudige relatie: het samengesmolten of gescheiden zijn van tekst en beeld¹⁰. Hiermee wordt bedoeld dat de tekst zowel binnen als buiten het plaatje kan staan. Hierin bestaan verschillende varianten: coëxistentie,

⁸ Ver Huell 1899.

⁹ Schoor, van de 2007, p. 198.

¹⁰ Schoor, van de 2007, p. 199.

interferentie en coreferentie.¹¹ Van coëxistentie is sprake als de tekst en het beeld zijn samengesmolten: de tekst is in het beeld opgenomen. Interferentie is de categorie waarin tekst en beeld wel op één pagina staan, maar niet in elkaar opgenomen zijn, dit is bij een illustratie het geval. Tot slot is er de categorie coreferentie waarin door zowel tekst als beeld los van elkaar verwezen wordt naar één gebeurtenis uit de werkelijkheid. Wanneer een gedicht en een schilderij beide over dezelfde oorlog gaan, maar onafhankelijk van elkaar geproduceerd zijn, is er sprake van coreferentie. Schematisch weergegeven ziet het er als volgt uit:

Figuur 1: Schematische voorstelling coëxistentie, interferentie en coreferentie

Het onderwerp van dit onderzoek is één van de delen van Ver Huells *Werken*, waarin de bundel *Zijn er zoo?* is opgenomen. Deze bundel maakt deel uit van de verzamelde werken van Alexander Ver Huell, uitgegeven na zijn dood: *De werken van Alexander Ver Huell*. Leiden: Sijthoff, 1899 – 1900. Het bevat de werken: *Zijn er zoo?*, *Zoo zijn er!*, *Zie daar!*, *Denkende beeldjes* en *Afspiegelingen*. Op de titelpagina van *Zijn er zoo?* is de eerste prent te zien . Vervolgens is er een hoofdstuk opgenomen met een bibliografisch onderzoek over Alexander Ver Huell, geschreven door Jan ten Brink en daarna komen de prenten. Achter in het boek is een index opgenomen waarin de prenten bij de titel genoemd worden. Omdat er niet altijd een titel boven de prent staat, is het voor de interpretatie soms handig om hiernaar te kijken.

¹¹ Schoor, van de 2007, p. 200.

2 Methode

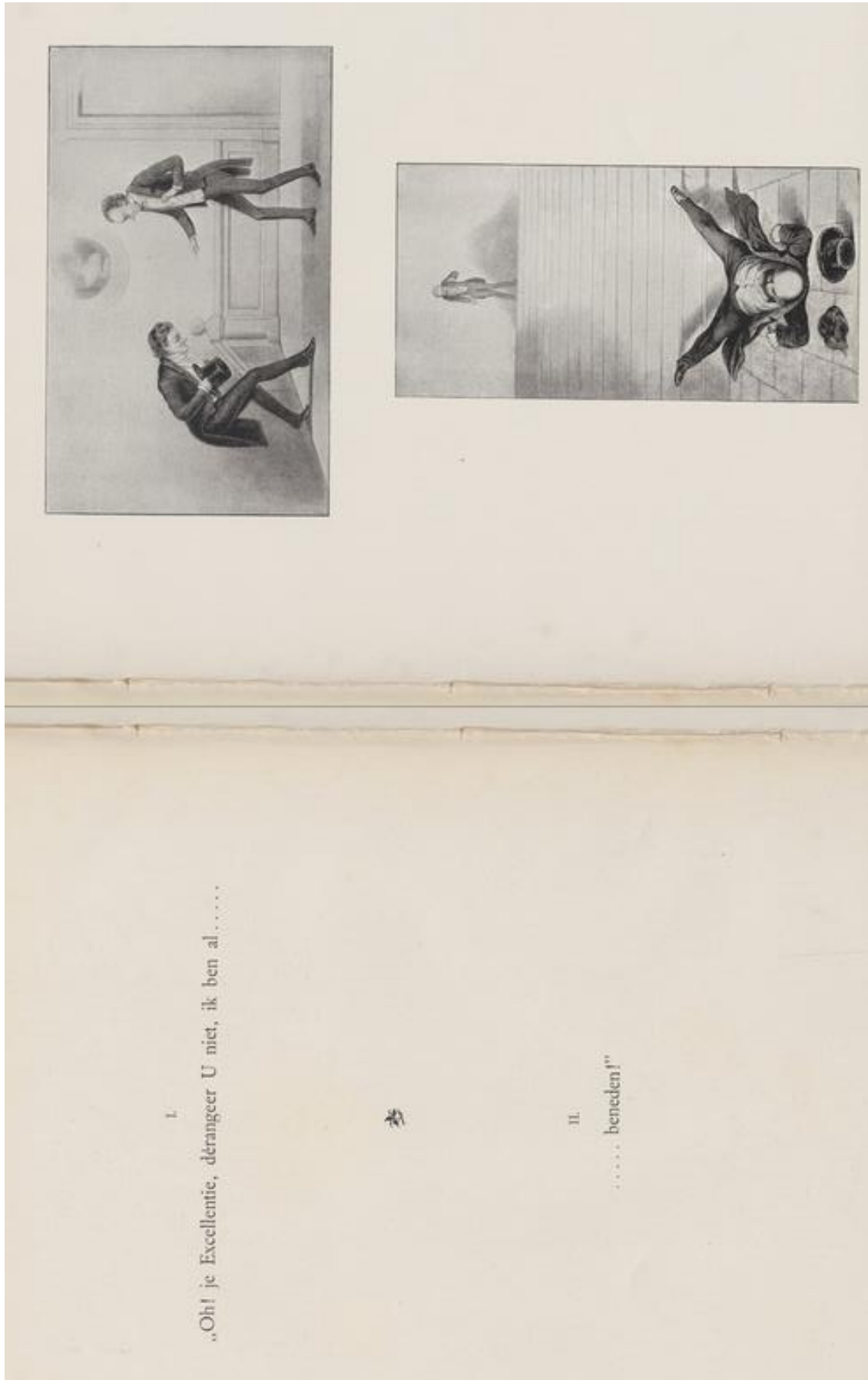
In dit onderzoek worden veertien verschillende prenten beschreven met behulp van het beschrijvingsmodel van Varga. Er wordt waar nodig gekeken naar enkelvoudige en meervoudige relaties van tekst en beeld en coëxistentie, interreferentie en coreferentie. Er is gekozen voor de volgende prenten:

1. Boven en Beneden 2. Armen en rijken en Sectedienst – Godsdienst 3. Gladdigheid 4. Zwijgen en Knijpen 5. Een studenten-declaratie en Voor de ramen van haar 6. Een oud-jongheer en Het ontbijt van een naturalist 7. Een broodschrijver, 8. Poffertjes en Poffers 9. Twee mannetjes 10. Reünisten 11. Andante en Allegro finale 12. Natura 13. Een lectuurtje en 14. De roos in de knop

Al deze prenten zijn afkomstig uit *Zijn er zoo?* (1899). Om de moeilijkheidsgraad voor de eenentwintigste-eeuwer die in dit onderzoek beschreven is hoog genoeg te krijgen, is een aantal prenten gezocht die bij een eerste lezing niet direct te begrijpen zijn. De veertien prenten worden afzonderlijk van elkaar bekeken; waar nodig zal Varga gebruikt worden om te bepalen wat de relatie tussen prenten moet zijn. Daarna wordt vastgesteld of er voor de moderne lezer lastige zaken in de tekst of in de prent verwerkt zijn, deze worden toegelicht. Vervolgens wordt geprobeerd om een onderbouwde interpretatie van de prent te geven. Uiteindelijk is het doel te kunnen concluderen over welke informatie de eenentwintigste-eeuwer moet beschikken voor een goede lezing van tekst en prent.

3 Analyse

3.1 Boven en beneden

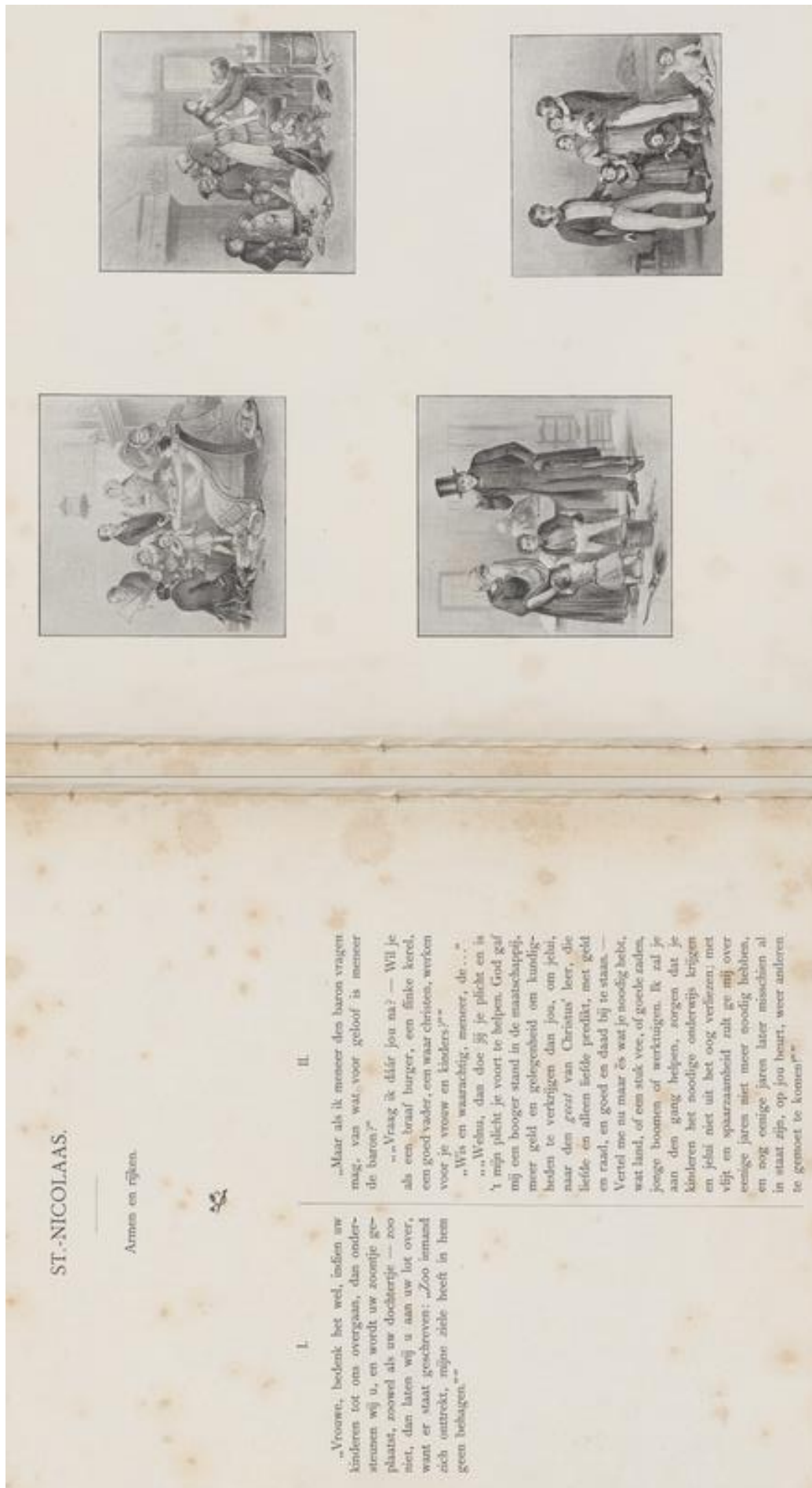

Afbeelding 1 'Boven en beneden' uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

De prenten op deze pagina horen bij elkaar, op het bovenste en het onderste prentje zijn dezelfde twee mannen te zien en de tekst versterkt de verwachting dat de prenten samen gelezen moeten worden. Boven de regels op de linkerpagina staan de Romeinse cijfers één en twee. Wat opvalt aan deze prent is de perspectiefwisseling, dit wordt zowel in de prent als in de titel – ‘boven en beneden’ – getoond. In de bovenste prent staan beide figuren op dezelfde hoogte. Ze worden allebei van buitenaf bekeken. In de onderste prent wordt echter over de schouder van de figuur onder aan de trap meegekeken naar boven. Ze zijn nog steeds allebei in beeld, maar nu vanuit de benedenverdieping. De tegenstelling uit de titel is dus ook in de prent zichtbaar.

De tekst licht de verhouding tussen de twee mannen op de prent toe. Door de tekst wordt duidelijk dat de man die van de trap valt een onderdanig heerschap is die de man bovenaan de trap aanspreekt met ‘excellentie’, ook loopt hij achteruit bij de man vandaan en zegt hij dat ander zich niet aan hem moet storen, dérangeren betekent storen. Door zijn kruiperigheid valt hij van de trap waardoor hij wijdbeens op de grond ligt met zijn toupetje naast zich.

3.2 Armen en rijken en Sectedienst – Godsdienst

ST.-NICOLAAS.

Armen en rijken.

I.

„Vrouwt, bedank het wed, indien uw kinderen tot ons overgaan, dan onderstreuen wij u, en wordt uw zoonje geplaatst, zoonel als uw dochterje — zoo niet, dan laten wij u aan uw lot over, want er staat geschreven: „Zoo iemand zich ontrekt, mijne ziele heeft in hem geen behagen.“

II.

„Maar als ik meneer des baron vraegen mag, van wat, voor geloof is meneer de baron?“

„„Vraag ik daar jou na? — Wil je als een braaf burger, een finke kerel, een goed vader, een waar christen, werken voor je vrouw en kinders?“

„„Wis en waarachtig, meneer, de...
 „„Wénu, dan doe jij je plicht en is 't mijn plicht je voort te helpen. God gaf mij een booger stand in de maatschappij, meer geld en gelegenheden om kundigheden te verkrijgen dan joo, om jehi, naar den gezin van Christus' leer, die liefde en alleen liefde predikt, met geld en raad, en goed en daad bij te staan. — Vertel me nu maar 's wat je noodig hebt, wat land, of een stuk vee, of goede zaden, jonge boomen, of werktuigen. Ik zal je aan den gang helpen, zorgen dat je kinderen het noodige onderwijs krijgen en jehi niet uit het oog verliezen; met vijf en spaarzaamheid zult ge mij over eenige jaren niet meer spoedig hebben, en nog eenige jaren later misschien al in staat zija, op jou beurt, weer anderen te gemoet te komen.“

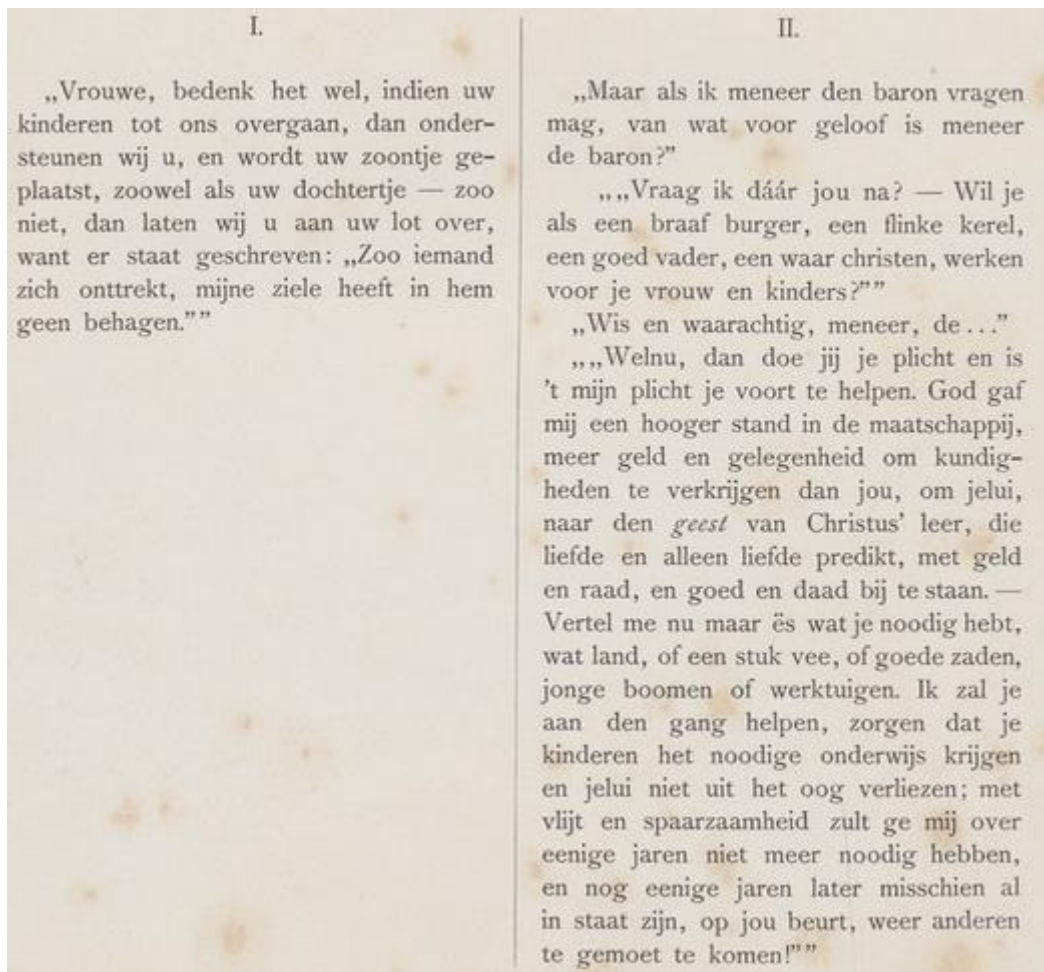
Afbeelding 2: 'Armen en rijken' en 'Sectedienst – Godsdienst' uit de bundel Werken deel I (1899) Zijn er zoo? door Alexander Ver Huell

De titels van deze prenten zijn ‘Armen en rijken’ en ‘Sectedienst – Godsdienst’. De plaatjes op de rechterpagina staan een beetje schuin ten opzichte van elkaar en doordat de prenten naast elkaar staan zoals bij een strip, ontstaat bij de moderne lezer de verwachting dat het één verhaal is. Of de prenten van boven naar beneden of van links naar rechts gelezen moeten worden blijft in eerste instantie een raadsel. Geen van de leeswijzen, van links naar rechts of van boven naar beneden, levert een betekenisvolle samenhang op. De afbeeldingen verschillen te veel van elkaar om er zonder tekst een logisch verhaal van te maken. De titel van de tekst is ‘St-Nicolaas’, daaronder staat ‘Armen en rijken’ en daar onder staan twee tekstkolommen. Het is aannemelijk dat de tegenstelling in de titel, ‘armen en rijken’, tot uitdrukking wordt gebracht in de parallel gedrukte tekstkolommen I en II. Er is sprake van twee teksten – waarin een tegenstelling wordt uitgedrukt – en vier prenten. Varga noemt de tekst-beeldrelatie in deze prent meervoudig. De titel ‘St-Nicolaas’ is de titel van de tekst op de linkerpagina en heeft waarschijnlijk ook betrekking op alle prenten, er zijn dus meerdere prenten die verwijzen naar één tekst. Volgens Varga is er dan sprake van een narratieve relatie tussen tekst en beeld.¹²

De tegenstelling arm-rijk is duidelijk: op de bovenste twee plaatjes zijn twee gezinnen te zien, aan de luxe stoel en de kleding op het linkerprentje is te zien dat dit een rijk gezin is. Het vertrek en de simpele stoel rechts wijzen op een arm gezin. Deze tegenstelling tussen arm en rijk is niet terug te zien in de onderste twee prenten, het is dus waarschijnlijk dat de tegenstelling arm-rijk in de tekst over de bovenste twee prenten gaat en de twee kolommen tekst over de onderste twee prenten gaat. Op deze manier zou er sprake zijn van een enkelvoudige tekst-beeldrelatie.

In de linkerkolom wordt een vrouw belerend toegesproken en in de rechterkolom zijn twee mannen aan het woord. Zoals te zien is in afbeelding 3. Op de prenten is links een vrouw te zien die verdrietig is en naar wie met een vermanende vinger wordt gewezen. Rechts staan onder andere twee mannen die in gesprek zijn.

¹² Varga 1989, p. 35.

Afbeelding 3: Tekst bij ‘Sectediens – Godsdienst’ uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

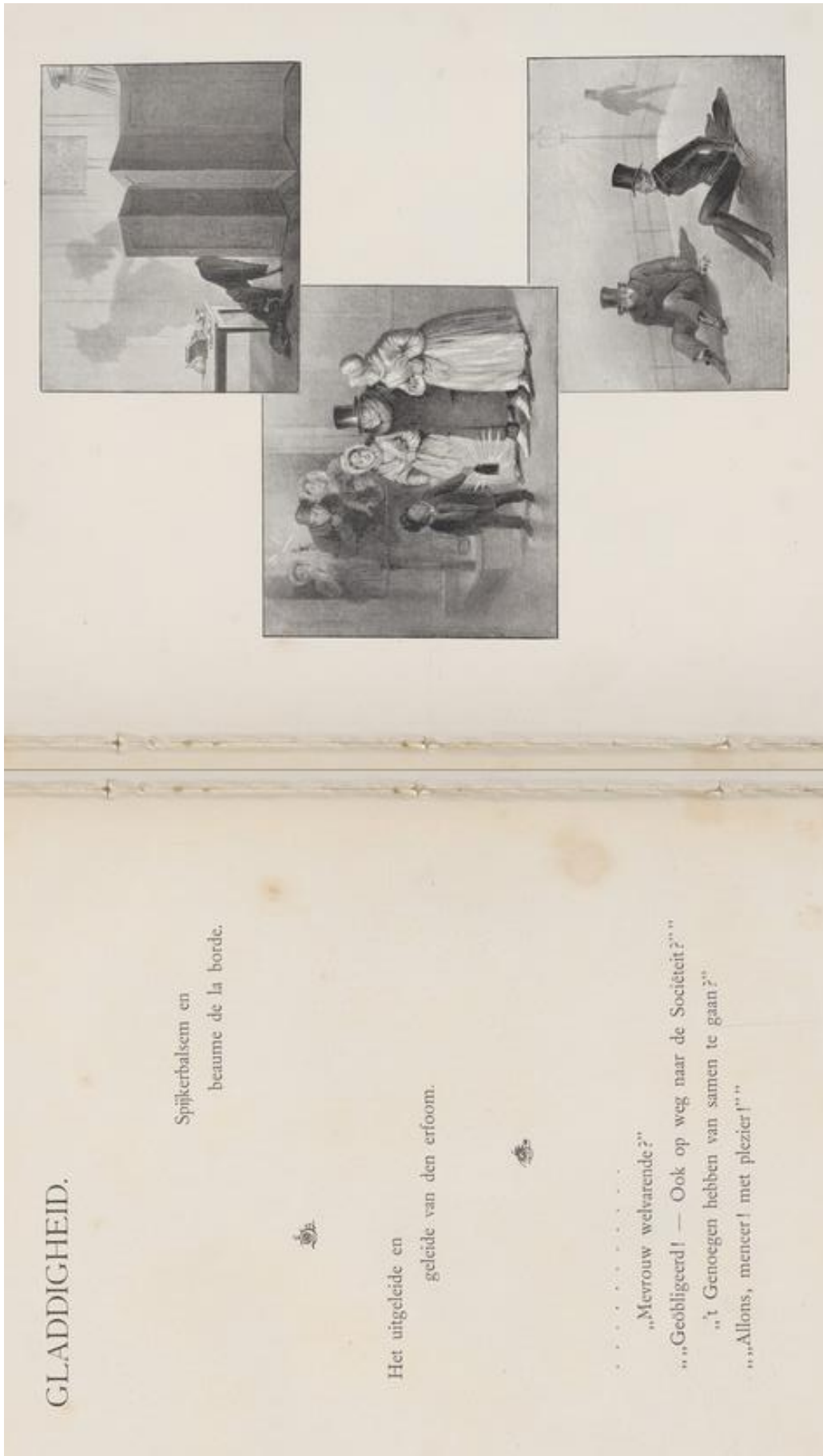
Op de bovenste prenten viere de twee families Sinterklaasavond. Er ligt speelgoed op de vloer en in het rechterplaatje is te zien dat iedereen vrolijk is. De vader van het gezin speelt met de kinderen en het lijkt een eenvoudig, gelukkig gezin. Op het linkerplaatje zie je dat het kind boos of verdrietig is ondanks alle kado's die zij krijgt, ze maakt een verwende indruk. Door de tekst op de linkerpagina lijkt duidelijk te worden wat er in de onderste prenten gebeurt. De beide families krijgen hulp aangeboden, maar de moeder van het rijke gezin wordt verteld dat ze aan haar lot overgelaten wordt wanneer haar kinderen niet naar de juiste christelijke school gaan. De vader op het rechterprentje wordt hulp aangeboden omdat hij een braaf burger is en zijn kinderen zien er goed opgevoed uit. Hij heeft zijn gezin door zijn harde werk, goede christelijke opvoeding en liefde vooruitgeholpen. De moeder op het linkerplaatje heeft spijt van haar opvoeding. Deze prent lijkt dus over verschillen in opvoeding en de tegenstelling hiertussen in de twee gezinnen te gaan. De vader van het rechter gezin heeft dan wel niet zoveel geld als het linker gezin, maar hij heeft wel zijn kinderen de juiste opvoeding gegeven waardoor zij later meer kansen in het leven krijgen.

De prent lijkt op het eerste gezicht een serie te zijn van vier prenten, oorspronkelijk was dit echter niet het geval. In een oudere editie van Gouda Quint (1851) staan de bovenste twee plaatjes op een andere pagina dan de onderste twee plaatjes en de titel was nog niet toegevoegd.¹³ Uitgeverij Sijthoff zal de prenten waarschijnlijk op één pagina hebben afgedrukt omdat ze allebei met het onderwerp Sint-Nicolaas in verband kunnen worden gebracht. De onderste twee prenten ‘Sectedienst – Godsdienst’ gaan over de macht van de kerk. Als gezinnen zich houden aan de regels die de kerk heeft opgesteld, dan worden zij geholpen maar als gezinnen zich hieraan onttrekken dan worden zij aan hun lot overgelaten. De titel van de prent ‘Sectedienst – Godsdienst’ gaat over de tegenstelling tussen een christelijk gezin en een gezin uit een ‘sekte’, in de negentiende eeuw werd met een sekte een groep mensen bedoeld die zich afgescheiden heeft van de hoofdkerk en sekte werd gespeld als ‘secte’.¹⁴ In de twee tekstkolommen wordt per gezin het hoofd van het gezin aangesproken op zijn of haar manier van opvoeden. In de rechtertekstkolom zegt de baron dat hij de man zal helpen omdat het zijn plicht is als iemand van de hogere stand om hardwerkende, gelovige mensen voort te helpen in de maatschappij. In de linkerkolom zegt de baron tegen de vrouw dat ze ervoor moet zorgen dat haar kinderen goede christenen zijn. Als zij hier niet voor zorgt, zal de christelijke school de kinderen niet plaatsen en de vrouw aan haar lot overlaten. ‘Zoo iemand zich onttrekt, mijne ziele heeft in hem geen behagen’, wanneer iemand zich onttrekt aan het geloof, zal er geen hulp geboden worden. De titel Sint-Nicolaas wordt in de bovenste twee prenten letterlijk genomen: de twee gezinnen vieren Sint-Nicolaas. In de onderste twee prenten wordt de kerk als een soort Sint-Nicolaas afgebeeld, wie zoet is en de regels van de kerk naleeft, krijgt hulp en wie stout is en niet volgens het juiste geloof leeft, krijgt niks.

¹³ Ver Huell 1851.

¹⁴ Van Dale 1898.

3.3 Gladdigheid

Afbeelding 4: ‘Gladdigheid’ uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

De prenten op deze pagina overlappen elkaar, dit suggereert dat ze bij elkaar horen en er lijkt op het eerste gezicht sprake te zijn van een narratief. De teksten op de pagina links horen elk bij één van de prenten rechts en de titel hoort bij alle drie de prenten. In de oudere editie van Gouda Quint (1851) staan de prenten echter op opeenvolgende pagina's en wordt er geen titel genoemd. Bovendien staan de prenten in die editie ook in een andere volgorde en mist in de editie van Sijthoff een prent. Op deze missende prent is een aantal oude heren te zien die op de sociëteit zijn en allemaal ergens last van lijken te hebben na een valpartij. Daaronder zijn werkers uit de militaire macht te zien die uitglijden op de stoep.

De tekst-beeldrelatie is enkelvoudig. Elk tekstje heeft slechts één prent waar hij naar verwijst. Daardoor kan duidelijk worden dat de prenten samen géén narratief vormen: de tekst verwijst namelijk niet naar hen als één geheel. De titel van de prenten, 'Gladdigheid', zou dan het thema van de prenten aangeven maar verwijst niet naar de prenten als geheel. De prenten bieden geen uitsluitsel over de interpretatie, daarvoor moet de tekst gelezen worden. Spijkerbalsem is een soort tijgerbalsem; het wordt gebruikt tegen stijfheid, reumatiek en wintertenen. Beaume de la borde betekent 'insmeren met zalf', obligeren betekent verplichten of dwingen en 'mevrouw welvarende?' is de vraag of de vrouw van de aangesproken heer nog in goede gezondheid verkeert.¹⁵

Na het zien van de editie van Sijthoff zouden de prenten alsnog als meervoudig gezien kunnen worden vanwege de titel die de prenten meervoudig lijkt te maken. In de eerste prent wordt de erfoom – zoals de man in de tweede prent genoemd wordt – in zijn geheel ingesmeerd met zalf tegen de kou. In de tweede prent zwaait de hele familie hun rijke suikeroom uit en helpen zij hem over het gladde wegdek vooruit. In de laatste prent is de gevallen man in gesprek met een student. De student vraagt hem of hij misschien op weg is naar de sociëteit. Hierop antwoordt de man instemmend en hij vraagt of ze misschien samen zullen gaan. Ze schenken allebei geen aandacht aan het feit dat ze uitgegleden zijn op de gladde stoep. De humor in deze prent lijkt erin te zitten dat de hele familie de rijke man helpt zich te beschermen tegen de kou maar dat de man als hij naar de sociëteit gaat hij dit al voortschuivend op zijn achterste moet doen omdat hij anders uitglijdt, ook de manier waarop de twee op het laatste prentje met elkaar praten is humoristisch, er wordt geen aandacht geschonken aan het feit dat ze zich in een rare positie bevinden, namelijk zittend op de stoep.

De prent is anders bedoeld dan verwacht wordt na het zien van de editie van Sijthoff, er zijn drie prenten met elk een eigen betekenis maar wel met hetzelfde onderwerp.

¹⁵ Van Dale 1898.

‘Gladdigheid’ kan hier op drie verschillende manieren opgevat worden. De gladdigheid van de zalf in de eerste prent, het ‘gladde’ slijmen van de familie van de rijker erfoom in de tweede prent en het letterlijk glad zijn van de straat in de laatste prent. De prenten hebben dus ieder hun eigen betekenis, toch is het één geheel vanwege de meerduidigheid van het woord ‘gladdigheid’. Productie blijkt dus onverwacht nog een rol te spelen bij het interpreteren van de prenten. Doordat de prenten op één pagina geplaatst zijn en een titel gekregen hebben, zou de interpretatie ervan heel anders kunnen zijn dan wanneer de prenten op losse pagina’s zouden staan en geen titel zouden bevatten.

3.4 Zwijgen en knippen

Afbeelding 5: ‘Zwijgen en knippen’ uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

De prent ‘Zwijgen en knijpen’ bevat twee teksten en twee prenten. De tekst moet gelezen worden om een betekenis te kunnen geven aan de prent. Een ‘zuig’ is goedkope tabak van mindere kwaliteit en met de uitdrukking ‘een stuk afknijpen’ wil de jongen waarschijnlijk zeggen dat hij een stuk van de vis wil hebben, ‘afknijpen’ betekent hier dus gewoon ‘afbreken’.¹⁶

Op het plaatje links heeft de jongen een sigaar in zijn mond, de man verbaast zich hierover. De jongen steekt zijn sigaar aan met het rokertje van de man. Hij is aan zijn kleding, sigaar en wandelstokje te zien van rijke komaf. De jongen rechts heeft eenvoudige kleding aan en stelt dat hij, net als de jongen naast hem, graag een stuk van de vis zou willen hebben. In deze prent wordt de tegenstelling tussen arm en rijk uitgebeeld.

¹⁶ Van Dale 1898.

3.5 Een studenten-declaratie en Voor de ramen van haar

EEN STUDENTEN-DECLARATIE.

„O Doortje, ontsluit dat engelachtig mondfje, laat die lieve pareljes eens blinken tusschen het vermiljoen van je slawenden lipjes, en lispel dus dat zoet, dat betooverend, dat overgoddadlijk woordje: Ja! — Kom ga je goed dan, ik weet dat je veel van me houd, dat weten we al lang, maar 't hoort zoo, 't hoort bij de Declaratie, 't is chique. — O Doortje, wilt gij den draad van Uw leven voor eenwig aan dien van het mijne vastknoopen? Zullen wij naar ziel en naar lichaam onafscheidelijk veréénigd, dus inéénsmolten, aandéngskinder, opééngeworteld, leven, tot één dood ons in één en hetzelfde graf hereenigt? — Zeg, Doortje, houd je bepaald van me?”

„Ja, bepaald.”

Voor de ramen van haar, die bij aanbilde.

Afbeelding 6: 'Een studenten-declaratie' en 'Voor de ramen van haar' uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

De student op de bovenste van de twee prenten verklaart in romantische bewoordingen de liefde aan het meisje van zijn dromen en vraagt haar in of zij ook van hem houdt; ‘ja, bepaald’ is hierop haar nuchtere antwoord. Na de liggende streepjes in de tekst praat de jongen ‘normaal’, zijn eerdere verklaring is zo hoogdravend omdat dat ‘zo hoort’ als je de liefde verklaart. De jongen knielt voor het meisje en aan zijn opgeheven arm is te zien dat hij er een theatraal toneelspel van maakt. Naast hem in het gras ligt zijn studentenpet. In het prentje daaronder is te zien hoe een student zich geen houding kan geven en hoe alles misgaat wanneer hij voor het raam van zijn beminde rijdt. Zijn paard is op hol geslagen en de straat is in rep en roer, zijn geliefde staat achter het raam toe te kijken. De tegenstelling tussen die twee prenten is komisch. De één verklaart de liefde alsof hij een poëzieboek voordraagt en de ander rijdt op een bokkend paard voorbij het huis van zijn geliefde terwijl zij hem door het raam gadeslaat.

De prenten stonden oorspronkelijk niet op één pagina, in de editie van Gouda Quint (1851) staat de onderste prent later in het boek. De prenten stonden dus op zichzelf, maar zijn waarschijnlijk door hun overeenkomstige thema – namelijk studentenliefde – door uitgeverij Sijthoff op één pagina geplaatst.

3.6 Een oud-jong-heer en Het ontbijt van een naturalist

Afbeelding 7: 'Een oud-jong-heer' en 'Het ontbijt van een naturalist' uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

Ook deze twee prenten horen oorspronkelijk niet bij elkaar, de tegenstelling is pas later zichtbaar geworden nadat uitgeverij Sijthoff de prenten op één pagina geplaatst heeft. Deze prent lijkt begrijpelijk te zijn, maar misschien vergist de moderne lezer zich door een verkeerde betekenis te geven aan het woord ‘naturalist’. Hij kan denken dat hij de prent goed begrijpt doordat hij kennis heeft over het naturalisme, in deze prent wordt echter niet naar het naturalisme verwezen zoals de eenentwintigste-eeuwer het kent.

Ook in deze prent is sprake van een tegenstelling: beide mannen op de prenten zitten aan hun ontbijt. De bovenste man wordt aangeduid met ‘oud-jong-heer’, hiermee wordt een oudere vrijgezel bedoeld.¹⁷ Deze man ziet zijn huisdieren als zijn familie, hij heeft geen vrouw dus ontbijt hij met zijn huisdieren aan tafel. De man is omringd door dieren, op de stoel tegenover hem zit een hond met een eigen bordje voor zijn neus en hij heeft zelfs portretten van zijn huisdieren aan de muur hangen. De onderste man wordt een ‘naturalist’ genoemd. Omdat de eenentwintigste-eeuwer de term naturalisme kent als een literaire-, filosofische- of kunststroming, denkt hij waarschijnlijk in eerste instantie hieraan.¹⁸ Voordat deze stroming bloeide was naturalisme ook een term voor een natuurmens, een naturalist volgde de natuur na zonder deze schade aan te brengen, de prent verwijst naar deze term, niet naar de stroming naturalisme.¹⁹

De prent laat de tegenstrijdigheid zien tussen de persoon die zijn huisdieren ziet als zijn familie en de persoon die zich een ‘natuurlijkhebbber’ noemt en bij wijze van ontbijt allerlei dode dieren op sterk water zet. Bij hem liggen de dieren op zijn bord en zitten ze niet als ‘naasten’ op stoelen.

¹⁷ Van Dale 1898.

¹⁸ Korsten 2005, p. 312.

¹⁹ Van Dale 1898.

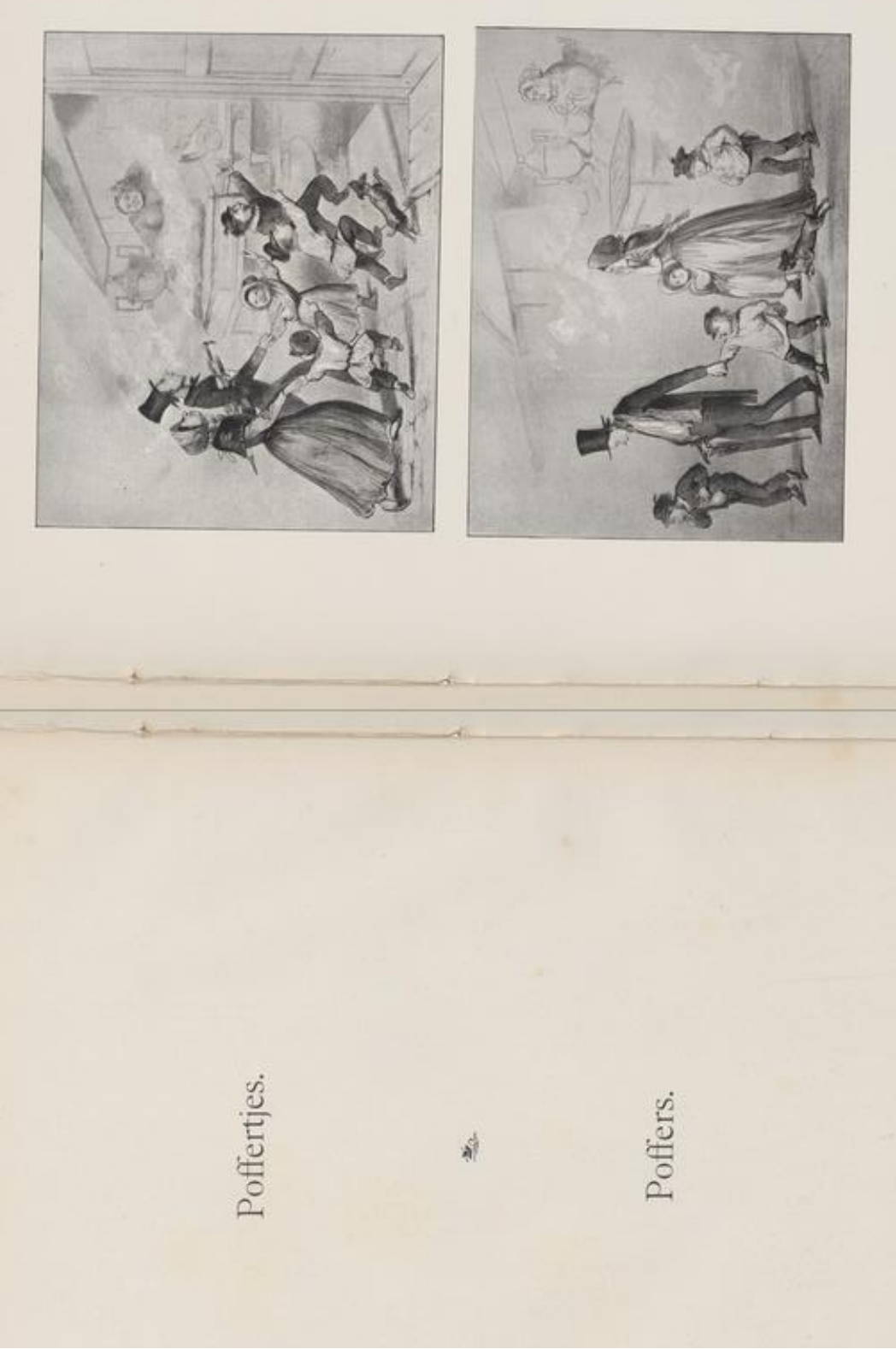
3.7 Een broodschrijver

Afbeelding 8: 'Een broodschrijver' uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

‘Een broodschrijver’ gaat over een man die aan het schrijven is over een warme kamer en iemand die het goed heeft. Ondertussen heeft de schrijver het zelf koud en zit hij in een klein, donker kamertje het verhaal te schrijven dat links te lezen is. Er is te zien dat hij oude, gescheurde lakens voor zijn raam heeft gehangen bij wijze van gordijnen en dat hij een extra jasje draagt tegen de kou. De broodschrijver kreeg natuurlijk méér geld wanneer hij over zaken schreef die zijn lezers graag wilden lezen: rijkdom is aantrekkelijker dan armoede, ook om over te lezen. De ironie en tegenstelling in deze prent is dat de arme man een mooi tafereeltje beschrijft waar hij zelf duidelijk niet in zit.

3.8 Poffertjes en Poffers

Afbeelding 9: 'Poffertjes' en 'Poffers' uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

De volgende prent zal voor sommigen wel te begrijpen zijn en voor anderen niet. Wanneer de lezer direct de link legt tussen ‘poffers’ en ‘leven op de pof’ is er geen probleem bij de lezing. Op de bovenste prent is een gezin te zien met kinderen die enthousiast naar de poffertjeskraam rennen. De poffertjesbakster glimlacht naar ze. Op de onderste prent staat een arm gezin afgebeeld: zij leven ‘op de pof’. Ze hebben schulden en kunnen zich geen feestelijk maal veroorloven. De vrouw met de poffertjespan houdt de pan streng gesloten. De kinderen van het arme gezin kijken treurig en de jongste probeert zijn vader richting de poffertjeskraam te trekken. Ook de ouders kijken verdrietig en de moeder van het gezin houdt haar neus dicht zodat zij de lekkere geur van poffertjes niet hoeft te ruiken. De lezer moet hier het verband zien tussen ‘poffers’ en het leven ‘op de pof’.

3.9 Twee mannetjes

Afbeelding 10: 'Twee mannetjes' uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

Deze prent is wat lastiger te begrijpen omdat er een citaat gebruikt wordt van een voor de moderne lezer onbekend persoon. Georges-Louis Leclerc de Buffon (1707 – 1788) was een Franse bioloog en sinds 1739 hoofd van de tuinen van koning Lodewijk de Veertiende. Hij schreef samen met Louis Jean-Marie Daubenton (1716 – 1800) een reeks wetenschappelijke encyclopedieën over de natuur, de laatste negen delen schreef hij echter alleen. In deze negen delen liet Buffon beschrijvende en ontledkundige gedeelten weg, daarop kreeg hij veel kritiek. Buffon werd verweten dat hij niet bezat over genoeg kennis en dat hij dit gemis met een levendige verbeelding en dichtelijke stijl goed probeerde te maken.²⁰ Hij zat met zijn theorie over de evolutie tussen de wetenschappers die dachten dat de aarde slechts enkele duizenden jaren oud was en Charles Darwin in en wordt ook wel gezien als een voorzichtige voorloper op de evolutietheorie van Darwin. Het grootste project van Buffon was het schrijven van de *Histoire naturelle, générale et particulière* (1749 – 1788), een werk over deze theorie.²¹ De man over wie Buffon spreekt, Melchisédech Thévenot (1620 – 1692), was eveneens een wetenschapper, ook hij hield zich bezig met de herkomst van organismen maar over hem is weinig bekend.²² Met de kennis over deze twee personen in het achterhoofd, kan geprobeerd worden de prent te duiden.

De struisvogel op de prent lijkt op de man, dit kan erop wijzen dat de struisvogel ook als ‘persoon’ wordt afgebeeld. Het mannetje op de prent wandelt door de dierentuin. De struisvogel op de prent zou zijn vrouw kunnen zijn. Hij is in de dierentuin op zoek naar zijn wederhelft: elk mannetje heeft namelijk slechts één wijfje volgens Thévenot. Buffons theorie dat dieren veranderen onder druk van hun omgeving betekent in deze context dat Buffon de verschillen tussen mens en dier niet erg groot acht. Dieren zouden volgens zijn theorie immers de voorlopers van de mens zijn. Daarom is het niet gek dat het mannetje verliefd wordt op een struisvogelvrouwtje. De theorie van Thévenot wordt in deze prent uitgebeeld: de man en de struisvogel zijn een stel. Omdat Buffon een voorloper was in de evolutietheorie, kan het zijn dat de prent gaat over het verwantschap tussen mens en dier, daarom zouden de man en de struisvogel zo op elkaar lijken en een stel kunnen zijn.

In de editie van Gouda Quint (1851) stond er geen titel bij deze prent, in de editie van Sijthof (1899) wordt echter achter in het boek ‘Twee mannetjes’ als titel gegeven. Dit strookt niet met de interpretatie die eerder gegeven zou kunnen worden. Pas in tweede instantie

²⁰ Sijthoff's woordenboek voor kennis en kunst. Deel 2, p. 374-375.

²¹ Gayon 1996, p. 215.

²² Erik Jorink. 'In the Twilight Zone: Isaac Vossius and the Scientific Communities in France, England and the Dutch Republic', in: Jorink and Van Miert 2012, p. 139.

begrijp je dat het om twee mannetjes gaat, de struisvogel en de man worden allebei als ‘mannetje’ voorgesteld. Het mensenmannetje leest voor uit een boek, dit is het boek waaruit geciteerd wordt in het bijschrift. De twee hebben het waarschijnlijk over het celibatair leven. Uit het citaat kan de lezer opmaken dat Buffon het niet eens is met Thévenot, er staat namelijk dat hij de enige was die dacht dat er slechts één wijfje voor ieder mannetje is. De struisvogel staat achter tralies, hij heeft waarschijnlijk géén struisvogelvrouwtje als gezelschap, zoals ook de dierentuinbezoeker alleen is. Het citaat is dus ironisch, de struisvogel heeft omdat hij vast zit geen andere keus dan alleen te blijven, de man leeft celibatair omdat dat zijn eigen keuze is.

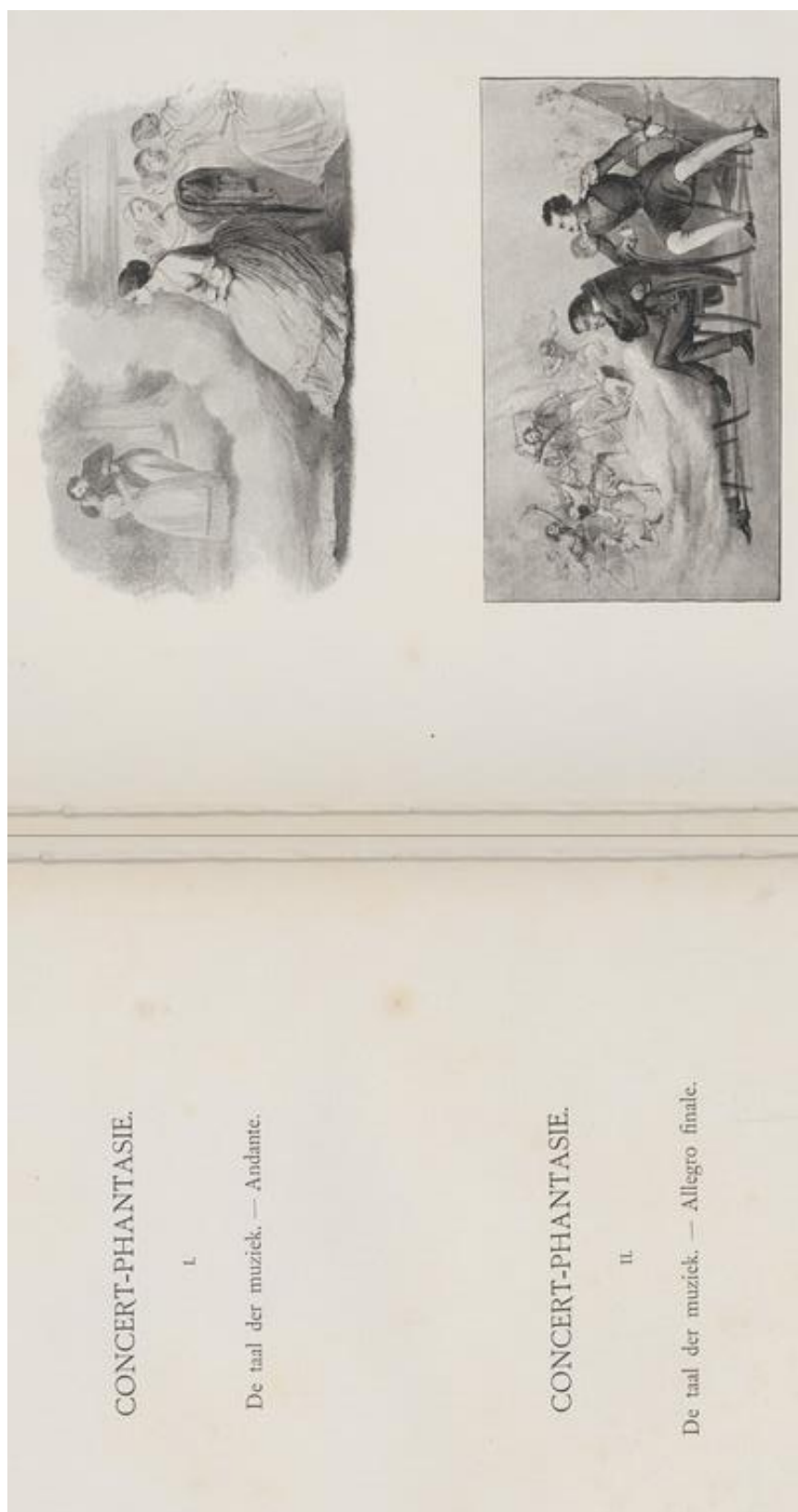
3.10 Reünisten

Afbeelding 11: 'Reünisten' uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

Ook de prent 'Reünisten' bestaat uit slechts één tekst en één plaatje. De tekst links op de pagina vertelt wat de personen op het prentje rechts tegen elkaar zeggen. Ze staan op een reünie en merken op wat er van elkaar geworden is. Ze vragen zich af wat er gebeurd is, ieder van hen is zichtbaar ouder geworden. Ze maken opmerkingen over elkaars ouderdomskwaaltjes: de een is kaal geworden, de ander heeft geen tanden meer. Dan vragen ze zich af waar de oude mensen zijn die zij vroeger uitlachten, dat zij dit zelf zijn is hier de grap.

3.11 Andante en Allegro finale

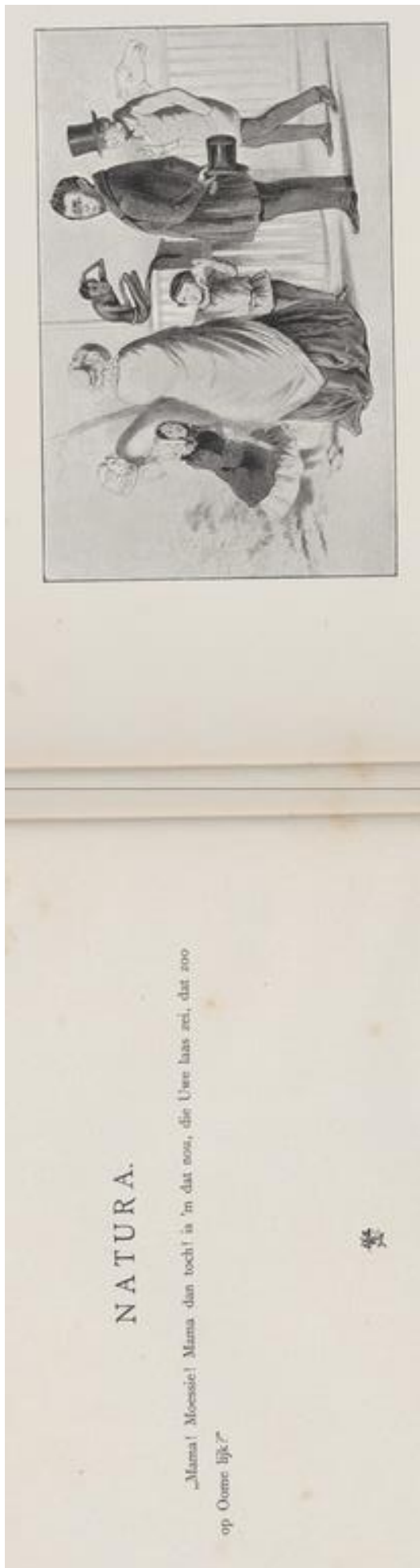

Afbeelding 12: 'Andante' en 'Allegro finale' uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

Deze prent gaat over dagdromen tijdens een concert. De vrouw boven dagdroomt over een romantisch tafereeltje en de militair beneden dagdroomt over een gevecht. De bijschriften 'andante' en 'allegro finale' betekenen 'langzaam' en 'snel op het einde'. De muziektermen staan metafoor voor de stemming van de man en de vrouw. De vrouw is romantisch ingesteld en luistert naar romantische, langzame muziek en de man fantaseert over gevechten en hier past de snelle muziek beter bij.

De muziektermen versterken de betekenis maar voegen geen nieuwe betekenis toe. De prent gaat erover dat muziek wordt geïnterpreteerd zoals men deze wil horen. Als de toehoorder wil dat de muziek over romantische tafereelen gaat, kan hij er deze betekenis aan geven maar als de toehoorder wil dat de muziek over zware gevechten gaat, zal hij er zonder moeite deze betekenis aan kunnen toekennen. Het geven van betekenis aan de muziek is dus aan de luisteraar.

3.12 Natura

Afbeelding 13: 'Natura' uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

De prent 'natura' is goed te begrijpen. Een familie is een dagje uit naar de dierentuin. Één van de kinderen brengt zijn moeder in verlegenheid door haar te vragen of de aap die op de achtergrond zichtbaar is, degene is over wie moeder zei dat deze op oom leek. De man met de hoed in zijn handen lijkt deze oom te zijn, hij lijkt inderdaad op de aap en kijkt een beetje beteuterd na deze belediging.

3.13 Een lechturtje

Afbeelding 14: 'Een lechturtje' uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

De prent ‘Een lectuurtje’ is in tegenstelling tot ‘Natura’ niet goed te begrijpen zonder achtergrondinformatie. De prent laat een gezin zien en zonder achtergrondinformatie over de context is de tekst niet goed te verbinden met de prent. De tekst is een ‘lectuur’ uit het boek *De sporen van de natuurlijke geschiedenis der schepping* (Utrecht 1849). Dit werk is oorspronkelijk van Robert Chambers (1802 – 1871) en komt uit 1844 maar is later, in 1849, vertaald door Van den Broek. Het bevat een hypothese over de evolutietheorie en het ontstaan en de ontwikkeling van het zonnestelsel en het leven op aarde. Volgens Chambers is de mensheid voortgekomen uit andere diersoorten. Zijn theorie is dat er een boom van evoluties bestaat met aftakkingen naar zowel uitgestorven als nog bestaande soorten met als laatst voortgebrachte diersoort de mens.²³ Dit zorgde voor een heleboel ophef, voornamelijk uit conservatieve hoek.²⁴ Deel twee van het werk was een reactie op alle kritiek.

Op de prent is een familie te zien waarop alle generaties zijn vertegenwoordigd, de kinderen spelen op de grond en hun ouders zitten aan de tafel met de grootouders. Op het schilderij is een voorvader te zien, mogelijk de vader van grootvader. Vader leest voor uit een boek, het is aannemelijk dat dit het boek van Chambers is en dat de passage in de tekst door vader wordt voorgedragen. Zowel grootvader als grootmoeder luisteren ontsteld naar zijn verhaal. Op de prent is te zien hoe het kindje op de grond tegen een kikker kwaakt en hoe het hondje links op de prent menselijk wordt aangekleed: het draagt een dekentje. De menselijke en dierlijke gedragingen lopen door elkaar. Dit wijst erop dat de losmaking van het dierlijke voorgeslacht kennelijk nog niet voltooid is.

Het vervolg van het leetuur in het bijschrift gaat onder andere over de kikker, het is dus geen toeval dat een kikker gebruikt wordt om het kindje tegenover te plaatsen. Chambers stelt eerst dat de familie der apen niet veel verschilt van de mens, in gedaante, grootte van hun hersenen en algemene kenmerken lijkt de mens veel op een aap. Vervolgens schrijft hij dat het te betwijfelen is of de juiste voorvader van de mens wel ooit door natuuronderzoekers gevonden is. Van alle kruipende dieren, is de kikvorsachtige degene waar de oorsprong van de primaten te vinden is. De manier van bewegen van de kikker wordt met die van de mens vergeleken en er wordt geconstateerd dat deze erg veel op elkaar lijken.²⁵

²³ *The New Encyclopædia Britannica*. Vol. 3, p. 67.

²⁴ Veerman 2009.

²⁵ Chambers 1849, deel II, p. 78.

3.14 De roos in de knop

Deze serie prenten beeldt een tegenstelling en een chronologie uit, de prenten die naast elkaar staan, zijn telkens elkaars tegenstelling en de prenten onder elkaar vormen een chronologisch verhaal. Varga's categorisering heeft voor het begrip van deze serie deels geholpen. Omdat het niet direct duidelijk is hoe de narratief gelezen moet worden, van links naar rechts of van boven naar beneden, ontstaat er verwarring. Varga helpt daarbij door in zijn categorisering te vermelden dat een meervoudige prent vaak een narratief uitbeeldt, dit was dus al duidelijk. Maar dat er in dit geval een chronologisch verhaal en een tegenstelling uitgebeeld worden, is niet direct te zien. In de eerste tegenstelling zie je een meisje dat lief aan het spelen is met haar broertje en zusje, naast een ijdel meisje dat voor een spiegel staat en zichzelf aan het bekijken is. Dit meisje komt in alle prenten weer voor, je ziet haar op de prenten als in een dubbelleven opgroeien. Dat maakt het geheel narratief. Deze prenten zijn voor de eenentwintigste-eeuwer niet lastig door vreemde woorden die gebruikt worden of personen die tegenwoordig onbekend zijn, maar door de dingen die ze uitbeelden waarin door de moderne lezer vaak geen tegenstelling ontdekt kan worden.

I.
DE ROOS IN KNOP.

餐

II.
EEN GOEDE ZUSTER — EEN GOEDE MOEDER.
NU VOOR EEN ZAK LEKKERS — EN EENMAAL.....

Afbeelding 15: 'De roos in de knop' en 'Een goede zuster — een goede moeder, nu voor een zak lekker — en eenmaal....' uit de bundel Werken deel I (1899)
Zijn er zoo? door Alexander Ver Huell

De titel van de eerste tegenstelling – ‘de roos in de knop’ – duidt aan dat de prenten over een jong meisje gaan dat zich nog moet ontwikkelen als mooie roos. De titel verwijst ook naar de handeling op de eerste prent, het meisje plant namelijk met haar broertje en zusje een rozenstruik. De rozen uit de struik zullen door alle prenten heen zichtbaar blijven, dezelfde rozen die telkens in tegengestelde situaties geplaatst worden geven deze reeks iets tragisch. Voor de moderne lezer is het beeld van het meisje op de rechterprent onschuldig, zij heeft de roos in het haar gestoken en het kleed dat het meisje om zich heen drapeert zou erop kunnen wijzen dat het meisje zich aan het verkleden is, dit is een normaal spelletje. Maar de negentiende-eeuwer ziet dit mogelijk anders, hij ziet een ijdel meisje dat aan het tutten is in de spiegel en meer aandacht aan haar uiterlijk besteedt dan aan het opruimen van haar – rommelige – kamer. Dit staat in contrast met het lieve, speelse meisje dat op het linkerplaatje met haar broer en zus een rozenstruik plant. Al in deze eerste tegenstelling worden de tegengestelde karakters van het meisje duidelijk gemaakt. Het lieve, speelse meisje wordt tegenover het ijdele meisje gezet.

De prent ‘Een goede zuster - een goede moeder/nu voor een zak lekkers - en eenmaal...’ laat het meisje zien wanneer ze iets ouder is. Op de linkerprent helpt ze haar jongere broertjes en zusjes met hun schoolwerk, er wordt gesteld dat een goede zuster ook een goede moeder zal zijn. Op de rechterprent laat het meisje zich verleiden met een zak lekkers, de tekst suggereert dat het meisje, eenmaal verleid met wat lekkers, later ook te verleiden zal zijn voor andere zaken. Ze zal zich kunnen laten verleiden door geld, valse beloftes en zo uiteindelijk zelfs in de prostitutie terecht kunnen komen.

III.
TWEË BOEKEN.

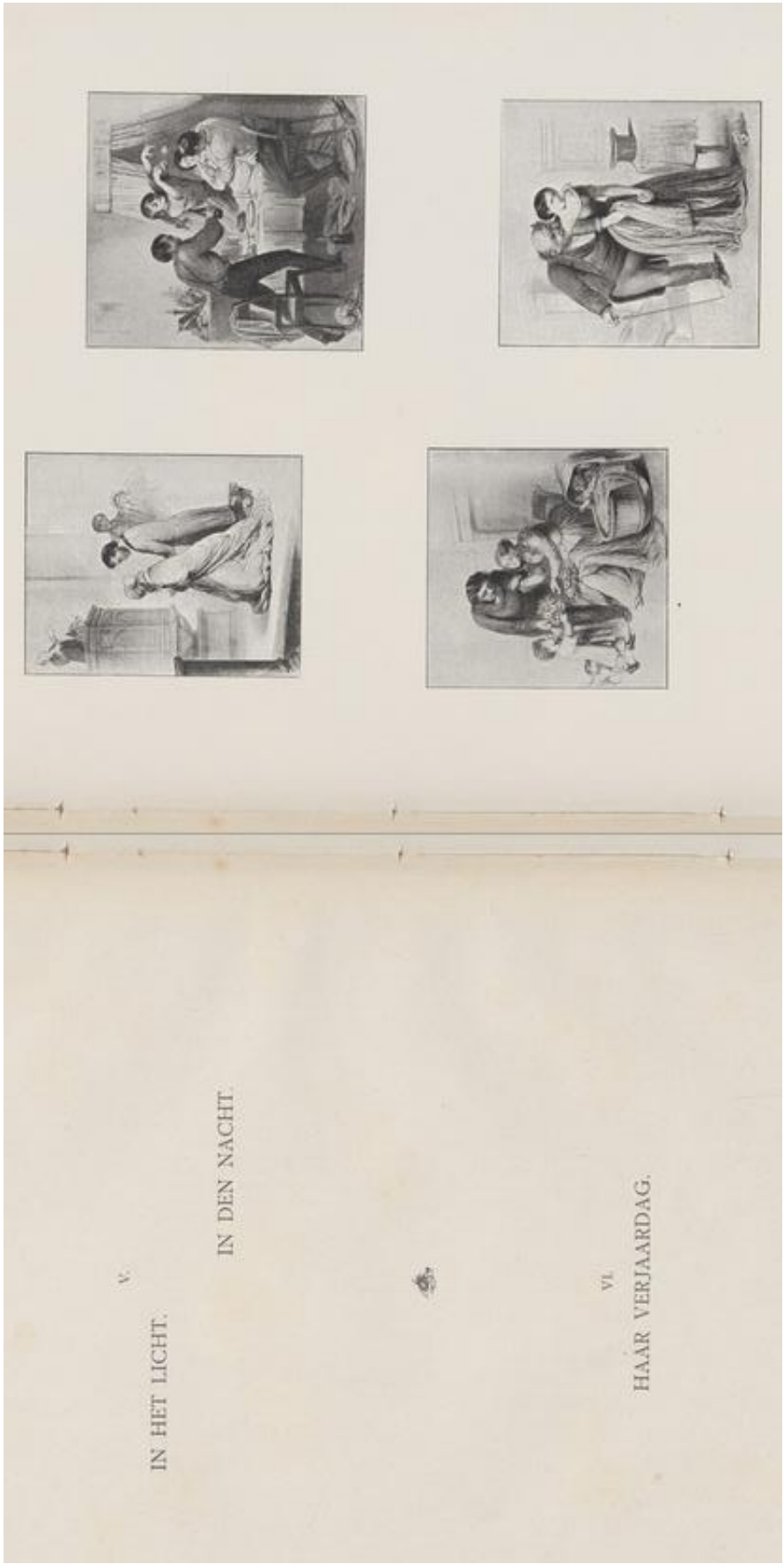
IV.
ONDER HUN OOGEN. | ACHTER HAAR RUG.

Afbeelding 16: 'Twee boeken' en 'Onder hun oog en 'Achter haar rug' uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

De derde tegenstelling laat het meisje zien dat aan de ene kant uit de Bijbel voorleest aan haar familie, maar 's nachts in bed stiekem een fout romannetje leest. De twee boeken uit de titel slaan dus op de Bijbel en een romannetje. Ook hier geldt dat voor de moderne lezer het niet duidelijk is wat de tegenstelling is. Het gevaar dat een opgroeiend meisje 's avonds in bed stiekem een fout romannetje leest, is allang ingehaald door andere gevaren die meer van deze tijd zijn. Het meisje op de prent wordt echter verleid door de leuke avontuurtjes die in het romannetje beschreven worden. Zij gebruikt de roos als boekenlegger voor het boek op haar nachtkastje.

'Onder hun ogen | achter haar rug' laat zien hoe het meisje links onder de ogen van haar ouders een kuise verkering met een nette jongen heeft en rozen van hem ontvangt maar hoe het meisje rechts ondertussen stiekem briefjes ontvangt van twee militairen om geheime afspraakjes te maken. Deze laatste houdt haar stiekeme afspraakjes goed verborgen voor haar ouders. Terwijl zij op de markt een bos rozen kopen, is het meisje achter hun rug om met de twee militairen bezig.

Afbeelding 17: 'In het licht, in den nacht' en 'Haar verjaardag' uit de bundel Werken deel I (1899) Zijn er zoo? door Alexander Ver Huell

De tegenstelling tussen de prenten ‘in het licht – in den nacht’ laat zien wat het meisje overdag doet en wat het andere meisje ’s nachts doet. Het meisje links is haar verkering aan het trouwen, ze knielen samen voor het altaar en gaan samen waarschijnlijk een goed huwelijk tegemoet. Het meisje rechts houdt ’s nachts wilde feestjes en drinkt te veel wijn. Er staat een aantal glazen op tafel en een fles wijn op de grond. Het stelletje op de prent is zeer intiem en het meisje strooit rozen over hen uit.

In de zesde tegenstelling zie je haar op haar verjaardag, hier wordt slechts één zin gebruikt om de situatie te schetsen: ‘haar verjaardag’. Op de linkerprent is ze het lieve meisje dat een mooie bos bloemen ontvangt en lief met de kinderen omgaat. Op de rechterprent is een oudere man te zien die met haar flirt. Hij komt te dichtbij en zit aan haar, zij houdt haar handen gevouwen en ondergaat het. Een roos ligt verloren op de grond.

VII
EEN BLIK TEN HEMEL.

Afbeelding 18: 'Een blik ten hemel' uit de bundel Werken deel I (1899) *Zijn er zoo?* door Alexander Ver Huell

Ook de volgende prent heeft één tekst, 'Een blik ten hemel'. Op de bovenste prent slaat de vrouw haar blik dankbaar ten hemel en looft zij God te midden van de natuur en op de onderste prent zie je hoe zij wanhopig haar ogen ten hemel richt. De omgeving waar zij in staat versterkt het gevoel van 'goed' en 'fout'. De bovenste prent is licht en de vrouw wordt omgeven door bloemen en mooie natuur. De onderste prent is donker en grijs en de vrouw staat voor een deurpost in de stad. In deze twee prenten is het contrast waarin de roos zich bevindt pijnlijk duidelijk.

VIII
DE ROOS IN DE HOSPITAALS-ONTLEEDKAMER.

IX
KINDEREN EN KINDSKINDEREN.

A B A T K K H

Afbeelding 19: 'De roos in de hospitaals-ontleedkamer' en 'Kinderen en kindskinderen' en 'Zijn er zoo?' door Alexander Ver Huel

De laatste drie prenten vertellen over de periode na haar dood. Hier wordt de tegenstelling die eerder gebruikt werd onder elkaar gezet in plaats van naast elkaar. De eerste prent laat de vrouw zien terwijl ze in de ontleedkamer ligt, ze wordt oneerbiedig behandeld. Één van de mannen houdt haar losse hand vast en een ander veegt zelfs zijn schoenen af aan het haar van het meisje. Deze prent laat waarschijnlijk zien wat er van het meisje komt wanneer zij het verkeerde pad op gaat. De tweede prent, 'Kinderen en kindskinderen', laat het meisje zien wanneer ze bij haar familie is. Ze zit naast haar moeder en de kinderen zijn aan het spelen met bellenblaas. Het is een leuk familietafereeltje. Deze prent laat de vrouw zien wanneer zij de goede richting is ingeslagen. De laatste prent laat een riviertje zien met een steen met bloemen erop. Het is aannemelijk dat dit het graf is van de vrouw uit de vorige prenten. Zowel op het prentje als in de tekst wordt het Griekse woord 'αναγκη' gebruikt, dit betekent 'het (nood)lot'. De vrouw is overleden. Op het graf liggen rozen en het wordt door een hemels licht beschenen, dit staat voor de verlossing van de dood en laat zien dat de vrouw vergiffenis gekregen heeft. Zo heeft ook de vrouw wiens leven niet zo vroom was uiteindelijk verlossing gekregen in de vorm van de dood. Hoe erg hun levensloop ook uiteen liep, ze vinden allebei rust na hun dood. In de laatste prent is sprake van coëxistentie: de tekst en het beeld zijn samengesmolten. Toch staat de tekst ook naast het prentje, hieraan is te zien dat de negentiende-eeuwer nog niet gewend was om tekst en beeld gelijktijdig in zich op te nemen.

Deze serie van prenten is voor de eenentwintigste-eeuwer lastig te interpreteren omdat veel van de zaken die in de negentiende eeuw als onzedelijk of onfatsoenlijk gezien werden, tegenwoordig niet meer als zodanig herkend worden. Ouders van nu herkennen gevaren in andere situaties zoals het internet. De serie prenten is dus lastig te begrijpen omdat er andere normen en waarden waren in de negentiende eeuw, die in de eenentwintigste eeuw niet meer in die gedaante herkend en begrepen worden.

4 Conclusie

Met dit onderzoek is geprobeerd de prenten van Ver Huells werk *Zijn er zoo?* betekenis te geven. Door de prenten te interpreteren is getracht erachter te komen wat voor de moderne lezer niet duidelijk zou kunnen zijn bij het bekijken van deze prenten. Het bleek lastig te zijn om erachter te komen hoe de prenten gelezen dienen te worden. Daarom is de theorie over het beschrijven van tekst-beeldrelaties van Varga gebruikt. Dit gaf meer inzicht in de meervoudige prenten en hoe deze gelezen moesten worden. De theorie van Varga was echter niet overal toepasbaar. In sommige gevallen was er sprake van slechts één tekst en één prent: hier kon geen verwarring ontstaan over hoe tekst en beeld aan elkaar gekoppeld moesten worden. Ook zorgde Varga soms voor verwarring, zo was het bij de serie ‘Gladdigheid’ niet direct duidelijk dat er geen narratief was, doordat de titel naar alle drie de teksten verwees en er daarom sprake leek te zijn van een meervoudige tekst-beeld relatie. Hoewel de prenten ook allemaal een eigen bijschrift hadden, wat de prenten enkelvoudig maakte, leek de serie door de hoofdtitel toch een narratief te zijn. Deze titel is echter later pas toegevoegd, de prenten hoorden oorspronkelijk namelijk niet bij elkaar, productie speelde bij deze prent dus toch een rol. Ook in het geval van de serie ‘De roos in de knop’ zorgde Varga bij de eerste lezing voor verwarring: vanwege de meervoudigheid van de prenten zou dit volgens Varga een narratief voorstellen. De prenten bleken zowel een chronologisch verhaal als tegenstellingen uit te beelden, omdat er in dit geval op twee manieren sprake was van een narratief – een tegenstelling en een chronologisch verhaal – was de leesvolgorde niet direct duidelijk. De categorieën coëxistentie, interreferentie en coreferentie zijn niet nodig geweest om de prenten te begrijpen. Deze categorieën zijn bruikbaar om de prenten te beschrijven, maar niet om ze te begrijpen, wat in dit onderzoek het doel was. Achteraf is het de vraag of de theorie van Varga echt nodig was om prenten te kunnen begrijpen, soms zorgde deze namelijk voor verwarring.

De bundel *Zijn er zoo?* gaat voornamelijk over verschillende soorten mensen die er zijn: ‘rijk en arm’ is bijvoorbeeld een thema dat vaker voorkomt. De ‘gewone’ man wordt tegenover de rijke man gezet. In de bundel wordt het gezin vaak centraal gezet: in ‘armen en rijken’ en ‘poffers’ en ‘poffertjes’ is dit duidelijk te zien. Dit wordt vaak uitgebeeld in de vorm van tegenstellingen. Voor het begrip van deze bundel is het voor de moderne lezer van belang dat deze kennis heeft over de tijd waarin de prenten geproduceerd, zijn zodat de tegenstellingen duidelijk worden. Het moreel besef van toen was heel anders dan nu. Dit is onder andere te herkennen aan de serie over de roos in de knop: veel zaken worden door de

hedendaagse lezer niet meer gezien als onfatsoenlijk terwijl deze voor de negentiende-eeuwer wel zo gezien werden.

Ook kennis over belangrijke personen uit de negentiende eeuw is belangrijk. Om bepaalde prenten te kunnen begrijpen moet de lezer namelijk weten over wie de bijgevoegde tekst gaat. Dit zou voor de moderne lezer toegelicht moeten worden, zodat ook hij deze prenten kan duiden. De eenentwintigste-eeuwer die zou overwegen een heruitgave van het werk van Ver Huell aan te schaffen, heeft naar alle waarschijnlijkheid genoeg kennis van het Nederlands om de meeste ongebruikelijke woorden die gebruikt worden te kunnen begrijpen. Toch is het voor sommige woorden van belang dat deze uitgelegd worden, in de prent 'Zwijgen en knijpen' wordt bijvoorbeeld het woord 'zuig' gebruikt, dit is niet terug te vinden in de hedendaagse woordenboeken.

Ook het verschil in de humor van toen en nu is van belang: de prenten uit dit werk zijn soms humoristisch bedoeld. Humor is een afspiegeling van wat er leeft. Nu leven er andere zaken bij de lezer dan toen. Ondanks deze struikelblokken is niet elke prent voor de moderne lezer onbegrijpelijk, een groot deel van de prenten uit de bundel is ook voor de lezer van nu makkelijk te interpreteren en nog steeds humoristisch. Een aantal van deze prenten zijn in dit onderzoek aan bod gekomen, de prenten 'Natura' en 'Reünisten' zijn hier voorbeelden van. Hoewel niet alle prenten moeilijk te begrijpen waren, zou in een volgende editie zowel een woordenlijst als een begrippenlijst opgenomen kunnen worden voor vertaling en toelichting, zodat alle prenten, ook de prenten die in eerste instantie onbegrijpelijk lijken voor de moderne lezer, juist te interpreteren zijn.

Waarschijnlijk de grootste belemmering voor het begrip van de prenten is de onervarenheid van de eenentwintigste-eeuwer met het 'lezen' van prenten. Hierdoor ziet deze lezer zaken over het hoofd die van belang zijn voor een juiste of volledige interpretatie van de prent. Hiervoor kunnen geen hulpmiddelen in een editie aangebracht kunnen worden zonder een volledige uitleg bij elke prent te plaatsen.

In een vervolgonderzoek zou het interessant kunnen zijn te onderzoeken of de prenten makkelijker of moeilijker te duiden zijn door de moderne lezer wanneer ze los van elkaar bekeken worden. In de editie van Sijthoff is ervoor gekozen om sommige prenten op één pagina te plaatsen terwijl deze in de editie van Quint niet op één pagina stonden. Het zou interessant kunnen zijn om te onderzoeken wat dit voor het begrip van prenten doet.

Bibliografie

Bervoets, Jan. *Alexander Ver Huell (1822-1897); een levensbeschrijving*. Zutphen: uitgeverij de Walburg Pers 1992.

Bervoets, Jan en R. Chamuleau. *Het dagboek van Alexander Ver Huell 1860-1865*. Zutphen: uitgeverij de Walburg Pers 1985.

Chambers, Robert. *De sporen van de natuurlijke geschiedenis der schepping*. Vert. J.H. van den Broek. Utrecht: J.G. Broese 1849.

Gayon, J. 'The Individuality of the Species: A Darwinian Theory? - from Buffon to Ghiselin, and Back to Darwin' In: *Biology and Philosophy* 11 (1996).

Eric Jorink and Dirk van Miert (eds.), *Isaac Vossius (1618-1689) Between science and scholarship*. Leiden: Uitgeverij Brill 2012.

Hemels, Joan en Renée Vegt. *Het geïllustreerde tijdschrift in Nederland. Bron van kennis en vermaak, lust voor het oog. Bibliografie. Deel 1: 1840-1945*. Amsterdam: Otto Cramwinckel Uitgeverij 1993.

Korsten, Frans-Willem. *Lessen in literatuur*. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt 2002.

The New Encyclopædia Britannica. 15th ed. Chicago: Encyclopædia Britannica, Inc. 1992.

Schoor, Rob van de. 'Bijschriftenpoëzie en geïllustreerde gedichten. Relaties tussen tekst en beeld in de negentiende-eeuwse poëzie'. In: *Nederlandse Letterkunde* 12 afl. 3 (2007).

Sijthoff's woordenboek voor kennis en kunst. Eerste druk. A.W. Sijthoff. Leiden: Sijthoff 1891.

Van Dale's Groot woordenboek der Nederlandsche taal (1898). Vierde druk. H. Kuiper Jr. A. Opprel & P.J. van Malssen Jr (red.). 's Gravenhage etc. Nijhoff.

Varga, Aron Kibedi. 'Criteria for Describing Word-and-Image Relations'. In: *Poetics Today* 10 (1989).

Veerman, Elmar. 'De beste, niet de eerste. Waarom keek Darwin zo lang de kat uit de boom?'
Op: npowetenschap.nl (2009) Geraadpleegd op 21-04-2015 via
<http://www.npowetenschap.nl/nieuws/artikelen/2009/februari/De-beste-niet-de-eerste.html>

Ver Huell, Alexander. *Werken deel I: Zijn er zoo?* Leiden: Sijthoff 1899.

Ver Huell, Alexander. *Zijn er zoo?* Arnhem: uitgeverij Gouda Quint 1851.

Zijderveld, Antonius Cornelis. *Waarom wij lachen.* Amsterdam: Uitgeverij Cossee 2011.